

Újabb törvényes biztosítékok.

Erdély régibb országgyűlési határozatai a háborus időkben részben elvesztek, részben szétszórva voltak az egyes megyei levéltárakban. *I. Rákóczi György* egy bizottság által a régibb törvényeket összegyűjtette és rendeztette s fia *II. Rákóczi György* az 1653. évi gyulafehérvári országgyűlés elé terjesztette, amely azokat „*Approbatae Constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum*” cím alatt, mint érvényes törvényeket megerősítette.

Ez által újból kimondatott, hogy:

I. A négy recepta religio — reform., luth., róm. kath. és unitárius — ennekutána is in perpetuum pro receptis, tartassanak s ezeknek a szokásos helyeken való gyakorlása megengedtéssék (I. Rész, I. Cím, 2. cikk).

Biztosított a lelkiismereti szabadság, kijelentvén, hogy sem a földesúr jobbágyait, sem senki háza népét vagy más idegent, a maga religiójára ne kényszerítse, falunak vagy városnak templomát el ne foglalja s a maga vallásán levő pappal ne teljesíttessen egyházi szolgálatot 200 forint büntetés terhe alatt (VIII. cím).

Intézkedés tétellett a három sátoros ünnep megünnepléséről (XII. cím).

II. Kimondatott, hogy egyik religion levő pap se merészeljen

büntetés terhe alatt más vallásukat házassági frigybe összekötni, sem egyházi kiengesztelésre bocsátani (I. R. V. C. 1. c.).

A régi végzéseknek megfelelően fenntartatott az, hogy ha valamely helyen több recepta religion levők vannak, de csak egy templom van, ezen religiokon levő kirendelt biztosok útján határozassék meg a hívők száma s a templom maradjon a többségben levőké, a kisebbségnek pedig arányos közös hozzájárulás mellett építsenek közönségesen új templomot s aki hozzájárulni vonakodik, fizessen annyiszor a mennyiszor 200 forintot, melynek $\frac{2}{8}$ -da az eklesiáé és $\frac{1}{8}$ -da az executoroké (7. cim).

III. A négy bevett vallásbeliek közönséges egyházi gyűléseiken a saját vallásukon levőkből tetszésüknek megfelelően magok választják püspökeiket, a róm. katolikusok vicariusait, akik a fejedelemtől confirmáltassanak.

Ezek és az esperesek az inspectiojuk alá bizottakat az eddig observáltatott usus szerént maguk visitálhatják (IX. c.).

Azonban a visitáló egyházi rend a szegényeket ne taxálja és birságolja; a különböző religion levő papok ne elegyedjenek egymás hivatalába s a visitatiokban az eddigi gyakorlatot (1607. évi t.-c.) kövessék (I. R. V. C. 2. c.).

A kik a prédikátorokat vagy tanítókat bántalmazzák vagy viszont ezek más egyéneket, megbüntetendők (I. R. V. c. 2. c.).

A predikátorok és tanítók a jobbagyság alól és a hadi szolgálat alól mentesítették, — akik e cím alatt visszaélnék, megbüntetendők (I. R. VI. C. I. c.).

IV. Az eklézsiái jövedelmek és parochiális régi örökségek meghagyatnak, amenyiben ezek a fiscus, kir. jog vagy törvényes örökösöknek nem szolgálnak sérelmére (I. R. I. Cz. X. cikk) s jövöre is eklésiának oly hagyomány vagy adomány nem hagyható, amely a fiscusnak vagy valamely successornak praejudikál (I. R. VI. Cz. II. cikk) Az eklézsiái birtokok különben a törvény védelme alá helyeztetnek s az egyházi tanítóknak járó dézma quarta és egyéb járnai szokott jövedelmek védelme is, büntetés terhe alatt biztosított (I. R. V. Cz. I. cikk.)

V. Szabályoztatott, hogy az egyházak az egyházi igazgatásban és szertartásokban „in minoribus“ concludálhassanak és pedig oly kérdésekben, amelyek csak az egyházi rendet generalis gyű-

lésén, oly ügyekben azonban, amelyek a hallgatókat is érdeklik, azokkal közértelemben s az azon religion levő főmagistrátusoknak és patronusoknak tetszésével. Továbbá kimondatott, hogy akik az eklézsiának épületére nézendő szentírás szerént való tetszésöket (dogma) communicálni akarják, ezt közönséges egyházi gyűléseken tegyék s ha mindenki hasznosnak látja vétessék ususba, eképen in externis ritibus — külső szertartásokban — és egyházi igazgatásban lehessen a reformáció vagy variatio. Tiltatott azonban a változtatás a hitnek és vallásnak fundamentumában és articulusaiban — alapjában és ágazataiban, — kimondatván, hogy a négy recepta religion kívül senki, se privatus, se gyülekezetekben innovatiot vagy szabadozásokat behozni, hűtlenség terhe alatt, ne merészeljen (I. R. I. Cz. III. cz.)

A később keletkezett országgyűlési határozatok I. Apafy Mihály alatt 1669-ben a gyulafehérvári országgyűlésen újra megvizsgáltatván és kiválasztatván „*Compillatae constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eilam adnexarum*” cím alatt törvényerejűeknek jelentettek ki.

Ezek a vallás ügyében a következőket tartalmazzák:

I. Miután egye templomok a törvény ellenére más felekezetek által elfoglaltattak, ez jövőre büntetés terhe alatt tiltatik. (Comp. C. I. R. 1 cz. 1. cikk.)

II. A papokat és tanítókat megillető dézma és quarta kiszolgáltatása tekintetében dispositio tételre felhatalmaztatnak, viszont kimondatik, hogy a prédicátorok a pátronus és a nép többségének akarata ellen az ekkleziákban ne maradhassanak, hanem az esperesek collokalják más helyre (C. Cons. I. R. 1. C. 3. és 4. c.).

III. Végül az is bennfoglaltatik, hogy a földesur a templomba egymás után 3-szor nem járó parasztot, kézi kalodába veresse, hogy ez által az isteni tiszteletre szoktassa. (C. C. I. R. I. C. 2. cikk.)

Ugy az Approbatában II. R. 1. C. 5. c., mint a Compillatában II. R. I. C. b. nn foglaltatnak a fejedelmi hitlevél s fejedelmi eskü feltételei, melyek kifejezetten tartalmazzák azt, hogy a fejedelem esküt tesz, miszerént „a négy recepta religioban és azoknak szabados exercitiumaiban, személyválogatás nélkül mindenkit megtart és másokkal is megtartat, hogy egyik religion levő ekkleziákra is hatalmasul nem küld és el nem foglalja; religioknak

respectusáért senkit a hazafiak közül meg nem vét, hanem minden személyválogatás nélkül a boldog emlékezetű fejedelmek dicséretes példáját követi, tudván azt minemű hasznos maradása volt mind Őfelségének, mind pedig hazánknak ebbel cselekedetei.“

I. Apafi Mihálynak 1690-ben bekövetkezett halálával, bár kiskorú fia II. Apafi Mihály fejedelemmé választatott, a rendek aggodalommal néztek az ország jövője felé. Másfélszázados viszon­ tagságok az országot kimerítették. Ausztria régi törekvése, hogy Erdélyt végleg az anyaországhoz csatolhassa, közeledett a megvalósuláshoz. I. Leopold győzelmes fegyvereivel szemben a meggyengült török védnökség már nem nyújtott elég óltalmat. A ren­ dek felhagyni szándékoztak a kétfelé kacsingató politikával s egyezkedni kezdettek I. Leopold császárral védnökségének elfoga­ dása iránt.

Ezen egyezkedés sikerre is vezetett s Erdély rendei letették I. Leopoldnak a hűségi esküt. Ezzel Erdély önállósága véget ért

Az egyezkedés feltételei a *Leopoldinum diplomában* és en­ nek pótlékában nyertek kifejezést, melyeket a rendek 1690. okt. 16-ról, illetve 1693. április 9-ről keltezve, elfogadtak.

A vallásügyre vonatkozó része ezeket tartalmazza:

I. A négy bevett vallás szabad gyakorlása, eddig birt jogaik­ nak és javaiknak élvezete, ezutánra is sértetlenül fenntartatik;

II. A katolikusoknak adassék a kolozsvári református tem­ plom az unitáriusok collegiumával együtt s Monostor is kath egyházi és iskolai célokra;

III. A kath. ifjak a többi vallásokra nézve gyanu alá nem eső erényes egyházi személyek által neveltessenek, hogy a katho­ likusoknak a püspöki teendőkre alkalmas vicariusok legyenek; végül a katolikusoknak szabadságukban állandó lakásuk helyén templomokat építeni azonban a többi felekezetek vallásszabadsá­ gának korlátozása, templomaik és jövedelmeik károsítása nélkül.

Nyilván való, hogy a négy bevett vallás szabadságának biz­ tosítása mellett is, a katolikus vallás előtérbe helyezése céloztatott.

Ezzel az erdélyi rendeknek számolniok kellett, mert I. Lipót, 1657 óta tartott uralkodása alatt Magyarországon számos bizo­ nyítékát szolgáltatta volt már annak, hogy fokozott mérvben kö­ veti elődei törekvését, hogy a magyar alkotmányt minden lehető

módon korlátozza s a katolikus vallást védje s erősítse. Épen ezért elismerés és hála illeti Erdély urait, hogy mégis elfogadható feltételeket voltak képesek kereszfül vinni a vallásszabadság biztosítása érdekében, mert csak ily módon teremthettek biztos alapot arra nézve, hogy a törvényhozás később is, sokszor nehéz viszonyok között, mindig megvédhette a vallásszabadság fenntartását.

A Leopoldinum diplomának az App. Const. és a Comp. Constitutioval valamint Werbőczy hármaskönyvével együtt történt megerősítése után 1744-ig keletkezett országgyűlési végzések, kivéve a pragmatika sanctiot, ezek az államtanács vagy a kormányzó által lettek megerősítve s a valóságos törvények kellékeivel nem bírnak, de a vallás ügyére jelentőségük nincsen is. Lényegesek azonban az 1744-től kezdve hozott s minden törvényességgel bíró törvények, amelyek „*Articuli Novellares*“ elnevezés alatt gyűjtettek össze.

Az 1744. évi VI. és VII. t.-cikkekben Mária Terézia biztosítja az erdélyi karokat és rendeket, hogy jogaikban, törvényeikben, kiváltságaikban, mentességeikben és kedvezményeikben, úgy egyházi, mind világi dolgaikban, valláskülönbség nélkül, nemcsak megerősíti, hanem feltétlenül meg is tartja; hogy ennek az országnak alkotmányát mesterkedésekkel és tanácsadásokkal sem nyíltan, sem titkon felforgatni és megváltoztatni meg nem kísérli és az országgyűlésekben mindazt a mi a fejedelem szolgálatára, a közjóra és ennek a hazának csendességére, minden magánérdek félretételével hasznosnak és előnyösnek látszik, elősegíteni s minden jogos ügyet igazság és méltányosság szerint előmozdítani fog. A r. kath. vallásra sérelmes korábbi törvényeket hatályon kívül helyezi ugyan, de kijelenti, hogy a más három bevett vallásra nézve fenntartja és mindenkoron érvényben hagyja azokat a törvényeket, amelyek ezeknek biztonságát és úgy az egyházi, mint a világi dolgokban való jogaikat és kiváltságaikat tartalmazzák,

Ezen törvényes biztosítások dacára a Leopoldi diploma óta is a protestánsok, különösen az unitáriusok, sok sérelmet szenvedtek. Ez alatt sok templom, iskola és egyház veszett el. Az erőszakosságok napi renden voltak. Ezeknek esett áldozatul a

kolozsvári unit. iskola és a piaci nagy templom, a szentpéteri templom, főpapi lak, az egyház két háza s több vidéki birtoka is. De a vagyoni veszteségnél sokkal nagyobb és mélyrehatóbb volt a térítések általi veszteség. Csak az isteni gondviselés mentette meg az egyházat a végmegsemmisüléstől.

II. Józsefnek, különben önkényes uralkodása alatt azonban az üldözések alább hagytak, mert nemes lelkülete és felvilágosult nézeteiből kifolyólag, a vallások szabad gyakorlatát biztosította s az unitárius egyházra is jobb korszak kezdett felvirradni.

VI.

A vallásszabadság újabb korszaka.

II. Lipót jutván a trónra, az 1791. évi I. és II-ik t.-cikk szerint az ország törvényeit s a 4 bevett vallás szabadságát megerősíti s a Leopoldi oklevél után bekövetkezett sértéseket és jogtalanságokat még ugyanazon országgyűlés alatt orvosolni igéri; kijelenti, hogy e fejedelemség alkotmányát régi törvényes állapotába visszahelyezi s mindezeket a kir. eskübe is befoglalja, a mi meg is történt.

Az alatta keletkezett vallási törvények szerint:

A négy bevett vallás az eddigi törvényeknek megfelelőleg jogaik, szabadságaik, szabad gyakorlatuk és egyenlőségében megerősített s az ezzel ellenkező rendeletek eltöröltettek (LIII. t.-c.).

Kimondatott, hogy a főhivatalokra is mind a négy vallásból választandók (XX. t.-c.);

hogy a II. József által világi bíróságához utalt házassági bontó perekben egyházi törvényszékek ítéljenek (XXXIV. t.-c.);

hogy a különböző vallásu szülőktől vagy a vegyes házasságokból származó gyermekek szüleik nemét kövessék, a fiu az atyjának, a leány az anyjának vallását s a szerint kereszteltesse nek és neveltessenek, az ezzel ellenkező bármily szerződésnek pedig semmi ereje ne legyen (LVIII. t.-c.);